

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА КРАЇНОЗНАВСТВА ТА ТУРИЗМУ

**СУВЕРЕННІ ТЕРИТОРІЇ ІСПАНІЇ В КОНТЕКСТІ
ЄВРОПЕЙСЬКО-АФРИКАНСЬКИХ ВІДНОСИН**

за спеціальністю – 106 Географія

за освітньо-професійною програмою – Економічна географія

спеціалізація – Географічне країнознавство, політико-географічні та міжнародні дослідження

на здобуття освітнього ступеня: Бакалавра

Кваліфікаційна робота бакалавра

здобувачки денної форми

навчання

IV курсу

Кот Євгенії Ігорівни

Науковий керівник:

канд. геогр. наук, доц.,

Кіптенко В.К.

КИЇВ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1.КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	5
1.1.Феномен суверенних територій Іспанії в Африці.....	5
1.2.Методи дослідження.....	20
РОЗДІЛ 2.СУВЕРЕННІ ТЕРИТОРІЇ ІСПАНІЇ В АФРИЦІ: ОСОБЛИВОСТІ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ	22
2.1.Природні умови розвитку.....	22
2.2.Демографічна та соціальна характеристика.....	25
2.3.Економічні аспекти розвитку.....	30
2.4.Політичні аспекти розвитку.....	35
РОЗДІЛ 3.ФЕНОМЕН СУВЕРЕННИХ ТЕРИТОРІЙ ІСПАНІЇ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКО-АФРИКАНСЬКИХ ВІДНОСИН	41
3.1.Особливості в Європейському контексті.....	41
3.2.Роль суверенних територій Іспанії в розвитку країн Африки.....	45
ВИСНОВОК	52
ДЖЕРЕЛА	56
ДОДАТКИ	63

ВСТУП

Актуальність теми: Дослідження суверенних територій Іспанії в Африці є актуальним у контексті сучасної геополітики та міжнародних відносин. Ці території (Сеута, Мелілья, Чафарінас, Перехілю, Алусемас та Пеньон-де-Велес-де-ла-Гомера) є частиною Іспанії, але мають особливий статус, що спричиняє конфлікти з Марокко та інші геополітичні виклики. Вивчення їхніх особливостей дозволяє краще розуміти динаміку міжнародних відносин, зокрема з огляду на спори про територіальний суверенітет. З іншого боку, ці території впливають на соціально-економічний розвиток сусідніх африканських країн, зокрема через співпрацю в економічній, політичній та безпековій сферах. Це дослідження також має велике значення для розуміння правових аспектів територіальної автономії та міжнародних угод.

Ступінь вивченості: тема суверенних територій Іспанії в Африці є недостатньо дослідженою в науковій літературі, однак окремі аспекти, такі як геополітичні конфлікти, історичний контекст та правовий статус цих територій, обговорювались у працях, що стосуються міжнародних відносин, права та географії. Публікації, присвячені цій темі, здебільшого зосереджені на правових аспектах суверенітету та спорах з Марокко, а також на питаннях територіальних конфліктів у Сеуті та Мелільї. Однак в контексті взаємодії цих територій з африканськими країнами, їхнім економічним та соціальним розвитком є відносно мало досліджень.

Мета дипломної роботи: комплексно схарактеризувати розвиток та роль суверенних територій Іспанії в Африці, зокрема Сеути, Мелільї та інших споріднених територій, у контексті Європейсько-Африканських відносин.

Завдання дипломної роботи:

- Охарактеризувати поняття суверенних територій та визначити їхні ключові ознаки на прикладі Іспанії.
- Проаналізувати природно-географічні, демографічні, соціальні та економічні особливості розвитку іспанських суверенних територій в Африці.
- Дослідити політичний статус цих територій, конфлікти навколо них та ставлення з боку міжнародної спільноти.
- Визначити роль Сеути, Мелільї та інших територій у системі європейсько-африканських відносин.

Об'єкт дослідження: Суверенні території Іспанії, розташовані на африканському континенті та прилеглих островах.

Предмет дослідження: Геополітичні, соціально-економічні та історико-географічні особливості розвитку суверенних територій Іспанії в Африці та їхня роль у євроафриканських відносинах.

Наукове й практичне значення отриманих результатів: Полягає у систематизації знань про унікальні геополітичні утворення – суверенні території Іспанії в Африці, а також у виявленні їхнього впливу на сучасні міжнародні процеси між Європою та Африкою. Отримані результати можуть бути використані для подальших наукових досліджень у галузі географічного країнознавства, геополітики та міжнародних відносин, а також у практичній

діяльності органів державного управління, дипломатії, освіти та аналітичних центрів.

Структурна робота складається: зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел(37) та 4 додатків, загальний обсяг сторінок - 64.

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Феномен суверенних територій Іспанії в Африці

Суверенні території — це географічні одиниці, які перебувають під контролем однієї держави, але розташовані поза її основними кордонами, або ж мають особливий політико-правовий статус, що відрізняє їх від решти національної території. У класичному розумінні поняття "суверенітету" закладено повний і незалежний контроль держави над своєю територією, що включає військову, політичну, економічну та культурну сфери. Однак на практиці існує велика кількість територій, які або повністю не підпадають під це визначення, або ж перебувають у так званому "сірому полі" міжнародного права.

Класифікація суверенних територій у світі досить різноманітна. Найчастіше виділяють такі категорії: заморські володіння, залежні території, автономії, анклави та ексклави, спеціальні адміністративні райони, а також невизнані або частково визнані території. Наприклад, Франція володіє заморськими департаментом і заморськими територіями, що розташовані за межами європейського континенту, але формально є невід'ємною частиною Французької Республіки. Серед них – Гваделупа та Мартиніка в Карибському морі, Французька Гвіана в Південній Америці, острів Реюньйон в Індійському океані, а також Новая Каледонія, Французька Полінезія, Сен-П'єр і Мікелон, Волліс і Футуна та інші. [1]

Заморські департаменти, такі як Мартиніка, Гваделупа, Французька Гвіана і Реюньйон, мають статус, ідентичний департаментам на материковій території Франції. Вони представлені в Національній асамблеї та Сенаті Франції, застосовують французьке законодавство у повному обсязі, а також є частиною Європейського Союзу як «найвіддаленіші регіони». [21]

Інший тип — заморські території — мають ширшу автономію. Наприклад, Французька Полінезія має власну асамблею, президента та уряд, які керують внутрішньою політикою, зберігаючи за Францією контроль над ключовими державними функціями: обороною, зовнішньою політикою, грошовою системою, юстицією та освітою на стратегічному рівні.

Ще більш унікальним є статус Нової Каледонії, яка вважається «спеціальною спільнотою» і користується найвищим рівнем автономії серед усіх заморських територій Франції. Внаслідок історичних процесів деколонізації, їй надано широкі повноваження в управлінні природними ресурсами, економікою, культурною політикою та навіть міграційними питаннями, з перспективою повної незалежності, яка обговорювалася через референдуми, проведені у 2018, 2020 та 2021 роках. [20]

І хоча ці території мають дуже різні рівні самоврядування, спільним для них залишається юридичний зв'язок із метрополією — Франція гарантує їм захист, фінансування соціальних програм, освіту, правосуддя та належність до ширшого європейського політичного простору. З одного боку, це забезпечує стабільність та розвиток, з іншого — породжує політичні дебати щодо неокolonіалізму, економічної залежності та права народів на самовизначення. [56]

Схожа ситуація спостерігається і у Великій Британії, яка, попри втрату більшості колоній у процесі деколонізації, досі володіє деякими заморськими територіями, що юридично не є частиною самої Великої Британії, але перебувають під її суверенітетом. До таких територій належать Бермудські острови, Фолклендські острови, Гібралтар, Британські Віргінські острови, Кайманові острови, Ангілья, Теркс і Кайкос, Монтсеррат, а також віддалені малонаселені території, наприклад, острів Святої Єлени, Піткern, Британська Антарктична територія та інші. Більшість цих територій мають власні органи самоврядування, які відповідають за внутрішню політику, податкову систему, сферу охорони здоров'я, освіту та інші аспекти повсякденного управління. Водночас Велика Британія зберігає контроль над обороною, зовнішньою політикою, громадянством, а також забезпечує загальні гарантії правопорядку та дотримання міжнародного права. [4]

Гібралтар — стратегічно важливий анклав, розташований на перетині Середземного моря та Атлантичного океану, є повністю самоврядним у більшості питань, однак уряд Великої Британії відповідає за його зовнішньополітичні зв'язки та оборону. У цьому контексті слід зазначити, що Гібралтар також є об'єктом тривалого територіального спору між Великою Британією та Іспанією. [15]

Бермудські острови, що розташовані в північній частині Атлантичного океану, відомі не лише як популярний офшор, але й як територія з власною конституцією та парламентом. Місцева влада здійснює управління відповідно до Конституції Бермуд, ухваленої ще в 1968 році. Незважаючи на автономію, Велика Британія зберігає право на втручання в разі порушення демократичних норм або загрози державному порядку. Аналогічний статус мають Британські Віргінські острови та Кайманові острови. [26]

Фолклендські острови, що стали об'єктом конфлікту між Великою Британією та Аргентиною у 1982 році, залишаються стратегічно важливою точкою для Лондона у південній півкулі. Попри географічну віддаленість, населення островів у кілька тисяч осіб наполягає на збереженні британської належності, що було підтверджено на референдумі 2013 року, де понад 99% висловилися за збереження статусу заморської території Великої Британії.[12]

Усі ці території забезпечують Велику Британію важливими стратегічними перевагами. Вони дозволяють здійснювати військову присутність у різних частинах світу, підтримувати глобальні морські маршрути, а також брати участь у міжнародних процесах через опосередкований контроль над географічно важливими локаціями. Наприклад, військово-морська база на острові Дієго-Гарсія в Індійському океані використовується як спільний американсько-британський плацдарм для операцій на Близькому Сході.[12]

До того ж, Сполучені Штати Америки зберігають юрисдикцію над несуміжними територіями за межами континентальної частини країни. До них відносять Пуерто-Рико, Гуам, Американське Самоа, Північні Маріанські острови та Віргінські острови США. Ці території мають неоднорідний конституційно-правовий статус. Юридично вони не є окремими штатами США, але перебувають під суверенітетом федерального уряду, що на практиці означає обмежене громадянське представництво, специфічні податкові режими, а також різний рівень інтеграції у політичну систему держави.[56]

Пуерто-Рико з 1952 року має статус "неінкорпорованої організованої території" США зі статусом "Commonwealth", що забезпечує їй широку

автономію у внутрішньому управлінні. Жителі Пуерто-Рико мають громадянство США, однак не мають права голосу на загальних президентських виборах, якщо не проживають на материковій частині країни. Окрім того, вони обирають делегата до Конгресу США, який має обмежене право голосу — тільки в комітетах, але не в повному складі Палати представників.[56]

Гуам — ще одна ключова територія США в Тихому океані. Військова база Андерсен на острові є важливим компонентом оборонної стратегії США в Індо-Тихоокеанському просторі. Населення Гуаму — переважно корінні народи чаморро — мають американське громадянство, але, подібно до пуерторіканців, не мають повних політичних прав. Місцева влада здійснює управління за власною Конституцією, але фінансування багатьох соціальних програм забезпечується федеральним урядом.[56]

Американське Самоа має ще унікальніший статус. Його жителі не є повноправними громадянами США — вони мають статус так званих "non-citizen U.S. nationals", що обмежує їхні права: вони не можуть голосувати на виборах у США, не мають повного захисту Конституції, і не можуть автоматично передавати громадянство своїм дітям, народженим поза межами США.[2]

Північні Маріанські острови мають статус "співдружності в політичному союзі з США" (commonwealth in political union with the United States), що закріплено в Угоді про вільну асоціацію, яка набула чинності в 1986 році. Жителі островів є громадянами США, мають право на обмежене представництво у Конгресі, але аналогічно до інших територій не беруть участі у загальнодержавних виборах. [56]

Віргінські острови США, розташовані у Карибському морі, є ще одним прикладом такої території. Населення має громадянство США, територія має власну Конституцію та обраний губернатор, однак, як і інші, не має повного федерального представництва.[56]

Також одним із прикладів сучасної форми територіального управління, що поєднує елементи автономії та суверенітету, є Королівство Данія, яке включає дві самоврядні території: Гренландію та Фарерські острови. Хоча формально ці території входять до складу Данського королівства, фактично вони мають значний рівень політичної, економічної та культурної самостійності.[16]

Гренландія є особливо цікавим прикладом територіальної автономії в межах європейської держави. З 1979 року, коли було впроваджено Закон про гренландське самоврядування, острів отримав право на широку автономію в управлінні внутрішніми справами, включаючи освіту, охорону здоров'я, навколишнє середовище, економіку, промисловість та використання природних ресурсів. Цей процес був ще більше розвинений у 2009 році, коли було ухвалено новий закон про самоврядування, згідно з яким гренландський народ визнано як окрему націю в межах Королівства Данія. Відтоді уряд Гренландії отримав ще більші повноваження, зокрема контроль над надрами острова. Попри автономію, Данія все ще відповідає за зовнішню політику, оборону та валютну систему Гренландії. Представництво Данії в міжнародних організаціях включає захист інтересів Гренландії, однак у деяких випадках (наприклад, в Арктичній Раді) Гренландія має можливість бути представленою окремо. Тобто Гренландія залишається відносно залежною від фінансової підтримки Данії — щороку острів отримує блокову субсидію від Копенгагена, яка складає значну частину його бюджету. Проте у

стратегічних сферах, зокрема в енергетиці, видобутку мінеральних ресурсів (включно з рідкоземельними металами), рибальстві та міжнародній торгівлі, Гренландія прагне до максимального самостійного управління.[27]

Фарерські острови, розташовані між Шотландією та Ісландією в північній частині Атлантичного океану, також мають статус автономної території у складі Королівства Данія. З 1948 року острови отримали широкі повноваження в управлінні внутрішніми справами, а з 2005 року — ще більше розширили межі самоврядування. На сьогоднішній день уряд Фарерських островів здійснює контроль над більшістю сфер суспільного життя, включаючи риболовство, судноплавство, оподаткування, освіту, соціальне забезпечення та інфраструктуру. Фарери мають власний парламент, уряд, офіційну мову, а також право укладати міжнародні угоди у сфері, що не стосуються оборони та зовнішньої політики. Завдяки автономії Фарери змогли створити власну економічну модель, орієнтовану на експорт морепродуктів до країн Європи та Азії. Крім того, острови мають власну валюту — фарерську крону, яка формально є еквівалентом данської крони, але випускається Національним банком Фарерських островів.[13]

Хоча Африка в основному складається з незалежних держав, тут також можна знайти приклади територій зі спірним або спеціальним статусом. Одним із яскравих прикладів є Західна Сахара - одна з останніх «несамокерованих територій» у світі згідно з класифікацією Організації Об'єднаних Націй. Історично ця пустельна область на західному узбережжі Африки, між Марокко, Мавританією та Алжиром, була іспанською колонією — Іспанською Сахарою — до 1975 року.[30]

У період занепаду колоніалізму Іспанія погодилася на поступовий вихід з регіону, однак передача території не відбулася у формі незалежності місцевого населення, а, згідно з так званими Мадридськими угодами[50], була здійснена спільно Марокко та Мавританії. У відповідь на це було створено визвольний рух — Фронт Полісаріо, який проголосив утворення Сахарської Арабської Демократичної Республіки.[22]

На сьогодні САДР визнається більш ніж 40 державами світу і є повноправним членом Африканського Союзу. Проте більша частина Західної Сахари перебуває під фактичним контролем Марокко, яке розглядає цю територію як «південні провінції» й активно розвиває інфраструктуру в регіоні. Марокко отримує дипломатичну підтримку з боку Франції, Ізраїлю та деяких арабських держав, тоді як Фронт Полісаріо користується політичним і гуманітарним захистом з боку Алжиру. ООН не визнає суверенітету Марокко над Західною Сахарою й офіційно підтримує ідею проведення референдуму про самовизначення народу Сахари. Попри численні спроби медіації та мирного врегулювання, конфлікт залишається «замороженим», а збройні сутички час від часу поновлюються в прикордонних районах.[30]

Кабінда - це ексклавна територія на півночі Анголи, відділена від основної частини країни територією Республіки Конго. Історично Кабінда була окремою колонією Португалії — португальським протекторатом згідно з Сіманським договором 1885 року. Під час процесу деколонізації у 1975 році, після Революції гвоздик у Лісабоні, Ангола отримала незалежність, і Кабінда була включена до її складу. Це рішення не отримало згоди від частини населення ексклаву, внаслідок чого виник рух опору — Фронт визволення Кабінди. Ця організація виступає за повну незалежність території та створення Республіки Кабінда.[5]

Хоча Кабінда формально входить до складу Анголи, її політична ситуація залишається напруженою. Протягом десятиліть тут фіксувалися збройні сутички між урядовими силами й сепаратистами. Уряд Анголи намагається контролювати ситуацію шляхом військової присутності, інфраструктурних проєктів та інтеграції регіону в економічні процеси країни. Водночас звіти правозахисних організацій вказують на систематичні порушення прав людини, обмеження свободи слова та придушення політичної активності в регіоні.[5]

Попри це, рух за незалежність Кабінди досі залишається активним. Частина представників FLEC живе в еміграції й продовжує дипломатичну боротьбу за міжнародне визнання. Також час від часу з'являються заяви про одностороннє проголошення незалежності, проте жодна з них не отримала легітимності з боку міжнародної спільноти.[5]

Ситуація з Кабіндою унікальна ще й тим, що ексклав розташований в регіоні з високою геоекономічною цінністю. Значна частина ангольської нафти видобувається саме тут, і саме тому уряд країни не готовий йти на поступки щодо статусу території. При цьому сама структура управління Кабіндою майже не відрізняється від інших провінцій Анголи — відсутній будь-який офіційний автономний статус чи визнання її історичної самобутності. Wikipedia contributors.[23]

На території Африки також існують приклади регіонів із внутрішньодержавним автономним статусом, які функціонують у межах суверенних держав, але мають певні особливості управління, законодавства чи культурної самобутності. Ці території не прагнуть обов'язково повної незалежності, однак їхній правовий статус вирізняється від решти

адміністративних одиниць відповідної країни. Вони можуть мати власні уряди, парламенти, системи правосуддя або ж окремі виконавчі функції — зазвичай на основі історичних, етнокультурних або релігійних відмінностей. Найяскравішими прикладами є Занзібар у складі Об'єднаної Республіки Танзанія та історичний кейс автономного Південного Судану до моменту його здобуття повної незалежності.[32]

Занзібар, архіпелаг, розташований у Індійському океані біля східного узбережжя Африки, з точки зору сучасного політико-адміністративного устрою є частиною Об'єднаної Республіки Танзанія, який водночас має широку автономію. Його статус закріплено в Конституції Танзанії, а також в Угоді про об'єднання, яка була підписана у 1964 році між новонезалежною Танганікою та Народною Республікою Занзібар і Пемба. Це об'єднання не є класичним прикладом унітарної держави, а радше нагадує елементи федералізму чи конфедералізму. Занзібар має власного президента, уряд, місцеву асамблею (Парламент Занзібару) та юрисдикцію у більшості внутрішніх питань. У той самий час сфери оборони, зовнішньої політики, монетарної системи та громадянства контролюються центральним урядом у Додомі. Існують місцеві політичні партії, які діють виключно в межах Занзібару, а рівень політичної конкуренції між ними іноді супроводжується протестами та заворушеннями. Протягом останніх десятиліть тут неодноразово фіксувалися заклики до більшої автономії або навіть повного відокремлення, хоча на офіційному рівні лінія на збереження єдності переважає.[32]

Ще один приклад — автономія Південного Судану в межах Республіки Судан до відокремлення у 2011 році. Упродовж тривалого часу Південний Судан був ареною збройного конфлікту між мусульманською північчю, що

домінувала у політичному центрі країни (Хартум), та переважно християнсько-анімізмським півднем. У результаті мирних перемовин і підписання Всеосяжної мирної угоди у 2005 році, Південному Судану було надано широку автономію в межах Республіки Судан. Було створено уряд автономного Південного Судану, який мав виключну компетенцію в управлінні місцевими справами. Також була передбачена можливість проведення референдуму про незалежність через шість років після підписання угоди, що й відбулося у 2011 році. За результатами голосування понад 98% виборців висловилися за відокремлення, і Південний Судан здобув статус незалежної держави.[25]

Суверенні території Іспанії – це термін, який описує володіння Королівства Іспанії у Північній Африці, які розташовані на березі Середземного моря між Іспанією та Марокко (Додаток А.). До даних територій входять: острови Алусемас, площа яких становить 4,6 га, до яких в свою чергу відносяться острів Де-Тьєрра, острів Де-Мар та Пеньон-де-Алусемас; острови Чафарінас площею 52,5 га, до складу яких входять острів Конгресо, острів Ізабелі II та острів короля Френсіса; а також острів Перехіль(14 га) та Пеньон-де-Велес-де-ла-Гомера(1,9 га). Всього площа території становить 73 гектари. Тільки Пеньон-де-Велес-де-ла-Гомера має сухопутний кордон з Мароко, хоча спочатку це був острів, але через землетрус, який стався в 1930 році, острівець був назавжди прикріплений до материка.[3]

Історично суверенні території поділились на:

1. Великі фортеці, такі як Сеута та Мелілья, у 1995 році відповідно до Конституції були перетворені на автономні міста. Цей статус подібний до

автономної громади, але з ключовими відмінностями: вони мають більше повноважень, ніж муніципалітети, оскільки можуть приймати виконавчі нормативні акти, але менше, ніж автономні громади, оскільки не мають власних законодавчих палат.

2. Дрібні фортеці включають невеликі острівці біля північного узбережжя Африки, які не мають постійного цивільного населення, але використовуються як військові бази. Вони перебувають під управлінням уряду Іспанії з Мадрида. Ці фортеці є унікальними для країни, оскільки, на відміну від інших дрібних островів, таких як Альборан, що належить до провінції Альмерія, або Табарка у провінції Аліканте, вони не входять до складу автономних міст чи громад і мають особливий статус.[3]

Перші проекти статутів автономії Сеути та Мелільї, датовані 1986 роком, передбачали розподіл усіх інших володінь в Північній Африці між цими двома містами. Заплановано було передати Велес-де-ла-Гомера під юрисдикцію Сеути, а острови Чафарінас і Алусемас - під юрисдикцію Мелільї. Однак у фінальному варіанті ці положення були вилучені. Варто зазначити, що ці території є частиною іспанської суверенної власності і тому входять до складу Європейського Союзу. До того ж, острів Альборан часто помилково вважається територією суверенітету, однак він адміністративно належить до муніципалітету андалузького міста Альмерія.[41]

Історія цих територій починається ще з часів Реконквісти. У XV–XVI століттях, коли Іспанія й Португалія завершили вигнання маврів з Піренейського півострова, їхні флоти почали активно освоювати північне узбережжя Африки. Спочатку головною метою були стратегічні гавані — Сеута та Мелілья. Першою з цих територій була захоплена Сеута, яка у 1415 році перейшла під контроль Португалії в результаті воєнної експедиції під проводом короля Жуана I. Це стало першим прикладом європейського

проникнення на африканський материк у пізньому середньовіччі. У 1580 році, під час Іберійської унії, Португалія тимчасово увійшла до складу Іспанської корони, і таким чином Сеута фактично опинилася під іспанським управлінням. Навіть після розпаду унії у 1640 році, Сеута залишилася в складі Іспанії.[41]

Мелілья була завойована Іспанією у 1497 році – всього через п'ять років після падіння Гранадського емірату, останнього мусульманського оплоту на Піренейському півострові. Це завоювання розглядалося як продовження Реконкісти, перенесеної за Гібралтарську протоку.[41]

Іспанія поступово зміцнювала свою присутність у місті, перетворивши його на важливу військову фортецю та торговельний пункт. Упродовж наступних століть Сеута і Мелілья пережили численні облоги з боку місцевих африканських племен, піратів, а згодом і з боку марокканських династій, однак залишилися під контролем Іспанії. Їхня важливість лише зростала у світлі зростаючої конкуренції європейських держав за колоніальні володіння в Африці. XIX та XX століття ознаменувалися активною колоніальною експансією, у якій Іспанія відігравала помітну роль у Північній Африці.[41]

Після розділу Марокко на французьку і іспанську зони впливу у 1912 році, Сеута і Мелілья, попри географічну близькість до окупованих територій, не були включені до зони протекторату, а залишалися частиною «метрополії», що підтверджує їх окремий статус навіть у колоніальному дискурсі. У 1956 році Марокко здобуло незалежність і з того часу офіційно висловлює претензії на повернення Сеути та Мелільї. Марокканські лідери, починаючи з Мухаммеда V і до сьогоднішнього короля Мухаммеда VI, неодноразово заявляли, що анклав є залишками колоніалізму, який має бути ліквідований відповідно до резолюцій ООН. Іспанія, у свою

чергу, категорично відмовляється визнавати будь-яку "колоніальність" цих територій, аргументуючи, що вони входили до її складу задовго до формування марокканської національної держави.[7]

Згодом акцент перемістився й на менші острови, які могли забезпечити військову перевагу та служили базами для флоту. Першими до рук Іспанії перейшли Чафарінас - архіпелаг із трьох островів, розташований за 3,5 км від марокканського узбережжя. Їх було окуповано в 1848 році, щоб випередити Францію, яка розширювала колоніальні володіння в Алжирі. Іспанія обґрунтовувала це тим, що територія була безлюдною, отже не належала жодній державі. У XIX столітті на Чафарінасах побудували невелике військове укріплення, маяк та обсерваторію, а пізніше розмістили гарнізон для захисту від піратства.[41]

Пеньон-де-Велес-де-ла-Гомера - унікальна територія, яка внаслідок землетрусу у 1930-х роках перетворилася з острова на півострів, з'єднаний вузьким перешийком із материком. Цю скелю Іспанія захопила ще у 1508 році, як форпост проти піратів з берегів Марокко. У 1564 році після низки атак османського флоту фортеця була суттєво укріплена. Сьогодні на скелі проживають лише кілька солдатів, однак символічне значення території для Іспанії величезне — це одна з найдовше утримуваних іспанських військових точок за межами півострова. [41]

Алусемаські острови — група з трьох дрібних островів поблизу затоки Ал-Хосейма — були взяті під контроль Іспанією у 1673 році. Тут розташовувалася військова база для боротьби з берберськими піратами. Ці острови стали однією з перших точок зіткнення у франко-іспанських планах щодо розподілу Північної Африки. Після Франко-іспанського договору 1904 року про зони впливу в Марокко, Алусемаси закріпилися за Іспанією як частина її військової присутності. [41]

Особливе місце займає скеля Перехіль — безлюдний кам'янистий острів розміром лише 13 гектарів, розташований всього за 250 метрів від марокканського узбережжя. До 2002 року про нього майже не говорили. Але саме цей острів став символом нового витка територіального конфлікту. У липні 2002 року група марокканських жандармів зайняла Перехіль, під приводом боротьби з контрабандою та нелегальною міграцією. Іспанія розцінила це як порушення свого суверенітету та провела блискавичну операцію «Ромео-Сьєра» — спеціальні війська за підтримки флоту й авіації повернули контроль над скелею без жертв, але з великим дипломатичним резонансом. Конфлікт втрутились вирішувати США, виступивши як посередник.[41]

З часу здобуття незалежності Марокко у 1956 році, офіційний Рабат постійно висловлює претензії на іспанські анклави. І хоча уряд Марокко часто розділяє питання Західної Сахари та Північних анклавів, у національній риторичі вони злиті в один наратив — завершення процесу деколонізації. Офіційна позиція Марокко стверджує, що всі ці території історично належали до марокканської державності або потрапили під європейський контроль у період, коли Марокко не могло повноцінно захищати свої інтереси. Іспанія ж наголошує, що ці території контролюються не як колонії, а як невід'ємна частина держави. Марокко послідовно не визнає суверенітет Іспанії над зазначеними територіями. Королівство трактує їх як колоніальний пережиток, що суперечить принципам міжнародного права, зокрема Резолюції Генеральної Асамблеї ООН №1514 (XV) про деколонізацію. [28]У відповідь Іспанія наполягає на тому, що її контроль передує колоніальній епосі, а тому не підпадає під норми деколонізаційного процесу. Сеута та Мелілья мають статус автономних міст із власними урядами та парламентами, а острови адмініструються напряму Міністерством оборони Іспанії. Усі території

інтегровані в іспанську правову систему, а також в ЄС, Шенгенську зону і валютний простір євро. [7]

Для Мадрида поступки у питанні суверенітету означали б відкриття небезпечного прецеденту, що може торкнутися й інших частин держави. Конфлікт навколо цих територій не лише історичний, а й геополітичний. Суперечки посилюються кризами нелегальної міграції, змінами у двосторонній торгівлі, прикордонними інцидентами. Періодично в ЗМІ з'являються публікації про «м'яке відвоювання» Сеути й Мелільї — через демографічні зміни, зростання марокканського населення та тиску на прикордонний контроль. Однак ні в іспанському суспільстві, ні в політичному класі немає значної підтримки ідеї передачі цих територій. [7]

1.2.Методи дослідження

У процесі підготовки даного дослідження було використано такі методи як:

Метод географічного опису. Тобто на першому етапі було здійснено територіальну ідентифікацію суверенних анклавів Іспанії в Африці — Сеути, Мелільї, а також островів Алусемас, Чафарінас, Перехіль і Пеньон-де-Велес-де-ла-Гомера. Використано метод географічного опису для виявлення їхнього просторового положення, геоморфологічних характеристик, близькості до марокканського узбережжя та ролі у регіональній конфігурації державних кордонів.

Історико-географічний метод був використаний з метою реконструкції процесів формування анклавів. Він дав змогу простежити динаміку територіального контролю, зміну геополітичного статусу міст та островів у контексті європейської експансії, колоніальних війн, протекторатів і процесів деколонізації.

Системно-аналітичний підхід задля вивчення правового статусу суверенних територій, їхнього політико-адміністративного устрою, а також реакцій міжнародної спільноти. У фокусі аналізу опинилися документи міжнародного права, резолюції Генеральної Асамблеї ООН щодо деколонізації, офіційні заяви урядів Іспанії та Марокко, політичні стратегії ЄС.

Порівняльно-геополітичний метод для аналізу аналогічних прикладів анклавів та залишків колоніалізму у світі. Це дозволило краще зрозуміти специфіку іспанських територій в Африці у контексті глобальних геополітичних структур.

Контент-аналіз, за допомогою якого були опрацьовані наукові публікації іспанських, французьких, англомовних та марокканських дослідників, аналітичні звіти геополітичних інституцій, міжнародні правові документи, медіаресурси, що висвітлюють кризи у Сеуті та Мелільї, супутникові знімки та онлайн-карти для актуалізації просторових даних.

Висновки до Розділу 1.

Розгляд феномену суверенних територій Іспанії в Африці через теоретичні та порівняльні підходи засвідчує, що анклави Сеута, Мелілья та інші є унікальними прикладами залишків колоніалізму в сучасному світі. Їхній статус сформувався історично, але досі є об'єктом геополітичної напруги між Іспанією та Марокко.

Порівняння з аналогічними територіями інших держав (Франції, Великої Британії, США, Данії) показало, що такі утворення мають різну природу, але спільну рису - стратегічне значення. Африканські приклади (Кабінда, Занзібар, Південний Судан) дозволяють глибше зрозуміти процеси автономізації та боротьби за суверенітет на континенті.

РОЗДІЛ 2. СУВЕРЕННІ ТЕРИТОРІЇ ІСПАНІЇ В АФРИЦІ: ОСОБЛИВОСТІ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

2.1. Природні умови розвитку

Ландшафти територій переважно скельні та середземноморського типу, з елементами макі та гариги. У Сеуті зустрічаються типові середземноморські ландшафти з поєднанням природної рослинності, урбанізованих зон та лісових насаджень (штучних і природних). У Мелільї значну частину ландшафту займає міська забудова, але збереглися ділянки з рослинністю ксерофітного типу, яка пристосована до напівпосушливого

клімату. Острівці Чафарінас і Перехіль майже повністю скелясті, із дуже обмеженою рослинністю — переважно це солянкові, лишайники та мохи. [44]

Рельєф Сеути має яскраво виражений гірський характер. Її територія охоплює частину півострова Аласекас, який є продовженням Рифських гір. Найвища точка Сеути — гора Муса (Monte Nacho), висота якої сягає 204 м над рівнем моря. Рельєф розчленований, із крутими схилами, які обриваються до моря, що сприяє формуванню вузької берегової смуги з мальовничими бухтами та скелями. Мелілья розташована на прибережній рівнині з невеликими горбами та терасами, сформованими внаслідок морської акумуляції. Її рельєф більш згладжений, з середніми висотами до 50 м над рівнем моря. Територія Пеньон-де-Велес-де-ла-Гомера, Перехілю та Чафарінас має скелястий, абразійний рельєф, сформований під дією хвильової ерозії та вивітрювання. Наприклад, Пеньон-де-Велес — це вузький скельний масив з крутими урвищами, що піднімаються до 87 м над рівнем моря.[44]

Клімат суверенних територій є типовим для Середземномор'я, але з африканськими акцентами: спекотне літо і м'яка, волога зима. За класифікацією Кеппена — Csa. Середньорічна температура в Сеуті становить близько +18,5 °С, у Мелільї — приблизно +19 °С. Влітку середні температури коливаються в межах +26...+30 °С, а взимку рідко опускаються нижче +10 °С. Річна сума опадів у Сеуті становить близько 800 мм, у Мелільї — до 400–450 мм, що зумовлює більш сухі умови. На дрібних островах опади мінімальні, і водний дефіцит компенсується лише конденсацією вологи.[44]

Рослинність територій відображає поєднання середземноморської флори та елементів пустельно-напівпустельної рослинності. У Сеуті ростуть коркові дуби, оливкові дерева, сосна алепська, середземноморські чагарники — лаванда, мирт, розмарин. В околицях зустрічаються також ендемічні види,

зокрема *Arbutus unedo* (суничне дерево). У Мелільї типовими є акації, сукулентні рослини, фінікові пальми, а також культурні насадження — апельсини, лимони, інжир. Острівці мають обмежене флористичне різноманіття через суворі умови, але відзначаються колоніями морських птахів, що робить їх важливими для орнітологічного моніторингу (наприклад, на Чафарінас виявлено понад 50 видів птахів, зокрема буревісників і мартинів).[44]

Однією з найбільших екологічних проблем є забруднення довкілля, що викликається як місцевими, так і зовнішніми факторами. Місто Сеута, що знаходиться на північному заході Африки, стикається з проблемами забруднення води та повітря через наявність великих портових і промислових підприємств. Викиди від транспорту, а також побутові та промислові відходи становлять загрозу для здоров'я місцевих жителів та екосистеми в цілому. Проте уряд намагається вирішити цю проблему.[38]

У документі, присвяченому реалізації Плану сталої міської мобільності Сеути, розглядаються різні альтернативи та пропозиції, спрямовані на розвиток автономного міста в напрямку сталого розвитку. Такий підхід має забезпечити щоденні потреби мешканців у пересуванні, поєднуючи це з економічним зростанням, соціальною згуртованістю та захистом, а також збереженням навколишнього середовища. Серед ключових ініціатив виділяється ідея створення якісної велосипедної доріжки (з кількома варіантами реалізації залежно від вартості та масштабу), громадська мережа зарядних станцій для електромобілів, а також система прокату електричних велосипедів чи самокатів. Реалізацію цієї інфраструктури адміністрація може здійснити самостійно або передати в управління через механізм аутсорсингу. Ці види транспорту допомагають знизити рівень забруднення повітря і шуму, зменшити залежність від автомобілів та матимуть позитивний вплив на

здоров'я мешканців. Однак задля досягнення очікуваного попиту необхідно створити відповідну інфраструктуру, яка полегшить переміщення користувачів та забезпечить зручний зв'язок із іншими системами громадського транспорту. Місто повинно невідкладно визначити свої пріоритети й почати діяти, використовуючи сприятливий м'який клімат, що дозволяє експлуатацію протягом усього року, та короткі внутрішні відстані, які є важливою перевагою для реалізації цих заходів.[55]

До того ж, флора і фауна Мелільї та інших дрібних островів зазнають значного скорочення через вплив людської діяльності, яка ставить під загрозу існування як рослин, так і тварин. Хоча наразі вживаються певні заходи для протидії цим процесам, попереду залишається чимало роботи. Біорізноманіттю міста загрожують такі фактори, як гонки на позашляховиках, військові навчання, будівництво інфраструктури, міська забудова та інші види людської діяльності.[55]

2.2. Демографічна та соціальна характеристика

Станом на 2024 рік населення Мелільї складає 85 811 осіб (INE). У 2020 році цей регіон мав найвищий рівень народжуваності та найнижчий середній вік в Іспанії. Щодо щільності населення, місто займає 27-е місце в країні між Фуенхіролою та Косладою, а за чисельністю населення - 80-е між Чиклана-де-ла-Фронтера та Толедо.[45]

Населення за статевою ознакою рівномірне: 50% чоловіків та стільки ж жінок. На зображенні статево-вікової піраміди можна зробити висновки, що вона відноситься до типу омолоджувального, що в свою чергу характеризується високою народжуваністю.[Додаток Б]

Згідно з даними Центру соціологічних досліджень за березень 2019 року про релігійні настрої, структура населення в Мелільї характеризується

таким чином: 49% становлять мусульмани, 39% - римо- католики, 11% - агностики та атеїсти, і 1% належить до єврейської громади.[46]

Якщо говорити про імміграцію, то у 2021 році, за даними INE, у Мелільї було зареєстровано 12 586 іноземців, з яких 11 371 — марокканці. Міністерство внутрішніх справ дозволяє громадянам Марокко в'їзд до Мелільї без візи за умови, якщо вони не залишаються на ніч, мають відповідний дозвіл на роботу (F) або мешкають у прикордонній зоні Надору й мають дійсний проїзний документ. У 2020 році закриття кордону через пандемію COVID-19 негативно позначилося на 5000 транскордонних працівниках.[46]

Доступ мешканців Надору до Мелільї без візи призводить до значного навантаження на систему охорони здоров'я міста, особливо на екстрені служби регіональної лікарні. Водночас іноземне населення складає 12% від загальної кількості жителів міста, що ставить Мелілью на шосте місце в Іспанії за цим показником після Каталонії, Кастилії-Ла-Манчі та Мурсії. Цей високий відсоток пояснюється також тим, що у 1986 році близько 10 тисяч жителів марокканської національності отримали іспанське громадянство. З 1990-х років місто зіткнулося зі значним напливом нелегальних іммігрантів, які прагнуть потрапити до Європейського Союзу. Це створює схожу ситуацію із Сеутою та Канарськими островами. Через географічне розташування Мелілья регулярно опиняється в центрі міграційної кризи між Африкою та ЄС, що часто стає причиною дипломатичних суперечок між Іспанією та Марокко.[47]

Іспанська мова є офіційною в Мелільї та найпоширенішою серед місцевого населення, причому для семи з десяти жителів вона є рідною. Також значна частина населення говорить мовою Ріф або Амазіг, яка активно використовується в родинному та соціальному спілкуванні. Деякі

представники мусульманської громади спілкуються арабською мовою, а єврейська громада використовує іврит, хоч і в обмежених масштабах. Англійська є найпоширенішою іноземною мовою для навчання, тоді як французька активно застосовується у бізнес-сфері. Особливу роль у популярності французької мови відіграє близькість Марокко та Алжиру, де вона широко використовується. [49]

В контексті питань охорони здоров'я, Мелілья обладнана Регіональною лікарнею Мелільї, яка була відкрита в 1988 році. У місті також функціонують чотири медичних центри: Центр, Північний район (Кабрерісас), Західний район (Альфонсо XIII) та Східний район (Полав'єха). Керування медичними закладами району охорони здоров'я Мелільї здійснює Ingesa, Національний інститут управління охороною здоров'я. Будівництво нової університетської лікарні Мелільї розпочалося у 2009 році, а відкриття заплановано на 2023 рік. Медичні заклади Мелільї перевантажені через великий попит на послуги з боку жителів Марокко. Мелілья має найвищий показник використання служб невідкладної допомоги в Іспанії, оскільки щодня кордон перетинають від 25 000 до 30 000 громадян Марокко, що створює навантаження на ці служби внаслідок закону про загальне здоров'я Національної системи охорони здоров'я. Незважаючи на наявність лікарень у Надорі, Беркані, Альхусемасі та Учді, багато хто обирає лікарню de Comarcal de Melilla для отримання безкоштовної допомоги. Додатково, оскільки новонароджені на іспанській території з батьками, що також народилися на іспанській території, автоматично отримують іспанське громадянство, спостерігається значний приплив вагітних жінок, які іноді ризиковано вирушають у подорож. Це робить Мелілью містом з найбільшим числом народжень на душу населення та найнижчим середнім віком в Іспанії. Такі умови й інші медичні потреби в

Мелільї та Сеуті призвели до збитків у розмірі 105 мільйонів євро у 2018 році. [51]

Щодо освіти, Мелілья має мережу як державних, так і приватних дитячих садків та початкових шкіл, що знаходяться під управлінням автономного міста Мелілья. Середня освіта належить до компетенції Міністерства освіти через Територіальне управління освіти Мелільї. До списку середніх шкіл входять IES Leopoldo Queipo, IES Juan Antonio Fernández Pérez, IES Miguel Fernández, IES Enrique Nieto, IES Russadir, IES Virgen de la Victoria та CIFP Reina Victoria Eugenia. Також у місті працюють Центр спеціальної освіти Рейни Софії, Центр освіти дорослих (CEPA) Кармен Конде Абеллан, Художня школа (EA) Мігеля Мармолехо та узгоджені навчальні заклади La Salle El Carmen, Енріке Солер і Нуестра Сеньйора дель Буен Консехо (НН. Францисканці SS.CC.). Університет Гранади представлений у Мелільї факультетами освітніх і спортивних наук, соціальних і юридичних наук, а також медичних наук. У місті також функціонує асоційований центр Національного університету дистанційної освіти (UNED) та Професійна музична консерваторія. [51]

У Сеуті проживає всього 83 229 жителі (INE 2024). Як і в Мелільї, тут населення включає жителів арабського, індістського та єврейського походження. Офіційна мова – іспанська, що вживається особливо з андалузьким діалектом, який поширений на півдні Іспанії. Місто вирізняється високою щільністю населення, що перевищує 4300 осіб/км². Показники статево-вікової піраміди майже повністю відповідають Мелільї. Тобто частка осіб віком 65+ років не перевищує 15 %, що свідчить про відносну молодість населення та наявність потенційного демографічного приросту. До того ж, простежується певна асиметрія у складі: християнське населення переважно старше, тоді як мусульманська спільнота має молодшу вікову піраміду.[35]

У сфері освіти Сеута має низку особливостей. Освіта фінансується державою, однак міські освітні установи часто стикаються з викликами через перенаселеність та мовні бар'єри. В місті діє Університет Гранади (кампус Сеути), який готує фахівців у сферах освіти, соціальної роботи, медсестринства та права. Шкільна освіта здійснюється як іспанською, так і арабською мовами, що відображає культурну мозаїку міста. Частина учнівської молоді виїжджає на материк Іспанії для отримання вищої освіти.[35]

Охорона здоров'я в Сеуті забезпечується мережею державних медичних закладів, зокрема Головною лікарнею університетського типу (Hospital Universitario de Ceuta), що надає послуги широкого профілю. У місті також працюють первинні медичні центри (centros de salud) та приватні клініки. Проблемними залишаються питання кадрового забезпечення (особливо в спеціалізованій медицині), а також тиск на систему охорони здоров'я через перетин кордону з боку мігрантів, які потребують медичної допомоги. Уряд Іспанії фінансує окремі програми з охорони психічного здоров'я та планування сім'ї в прикордонному регіоні.[31]

Ситуація з імміграцією тут наділена тими самими рисами, що й в Мелільї. Сьогодні імміграція до Сеути має переважно нелегальний характер. Багато мігрантів намагаються потрапити до міста з боку Марокко — як через огорожу довжиною 8 км, що відділяє Сеуту від марокканської території, так і морем, використовуючи човни або навіть намагаючись пропливти вплав. Уряд Іспанії вжив низку заходів для стримування таких потоків, зокрема, підвищивши безпеку кордонів, встановивши камери спостереження, а також розмістивши поліцію та військових у прикордонних районах. Частими є ситуації, коли неповнолітні мігранти прибувають до Сеути без супроводу дорослих. Такі діти отримують тимчасовий притулок у центрах для

неповнолітніх, однак їхня присутність викликає значну соціальну напругу, оскільки місто не має достатніх ресурсів для забезпечення належного догляду.[31]

Ця проблема набула особливої гостроти у травні 2021 року, коли близько 8 тисяч осіб перетнули кордон з Марокко внаслідок раптового ослаблення прикордонного контролю з боку марокканських сил. Нині міграційна політика в Сеуті базується на комплексному підході, який включає контроль кордонів, гуманітарну допомогу, депортацію нелегальних мігрантів, а також інтеграційні програми для тих, хто отримав легальний статус. Водночас питання іміграції залишається джерелом політичних і соціальних суперечок, адже місцева спільнота часто поділяється на тих, хто підтримує жорсткий контроль, і тих, хто виступає за гуманні методи інтеграції. [48]

Друга група “дрібних фортець”, до складу яких входять острів Перехіль, Пеньон-де-Велес-де-ла-Гомера, Архіпелаг Чафарінас та Архіпелаг Алусемас, не мають постійного цивільного населення. Їх населення переважно складається з військового контингенту, прикордонників, персоналу технічного забезпечення та інколи науковців. Основна функція цих територій — стратегічна та оборонна, з чіткою геополітичною роллю у контролі Середземноморського басейну та захисті іспанських інтересів.

2.3.Економічні аспекти розвитку

Основу економік Сеути та Мелільї становить державний сектор, який забезпечує від 40 до 50% зайнятості. Значну вагу має сектор послуг — адміністративні, освітні, медичні та соціальні послуги. Крім того, важливу роль відіграє транскордонна торгівля, логістика, роздрібна торгівля, а також діяльність малих і середніх підприємств. Особливий фіскальний статус передбачає знижене оподаткування: на відміну від решти території Іспанії, у

Сеуті та Мелільї діє не ПДВ, а місцевий Імпост про виробництво, послуги та імпорт (IPSI), який значно нижчий — близько 10%. [51]

Тобто в економіці міст ключову роль відіграє третинний сектор. Первинний сектор майже не розвинений: сільське господарство та тваринництво практично відсутні, а рибальство залишається єдиною помітною діяльністю. Складний рельєф, брак водних, енергетичних та сировинних ресурсів стримують подальший розвиток міста. Вторинний і будівельний сектори також обмежені через високу вартість землі, хоча в останні роки спостерігається поживлення будівництва. Сеута, як і Мелілья, має статус вільного порту, який супроводжується податковими пільгами, серед яких бонуси на окремі збори та звільнення від ПДВ, а 50% капіталу відшкодовується у вигляді прямих податків. За даними Податкового агентства, становище Мелільї у рейтингу іспанських регіонів за валовим річним доходом — п'яте. У 2020 році закриття кордонів між Іспанією та Марокко призвело до припинення нетипової торгівлі та контрабанди, якою займалися марокканські працівники. Це рішення особливо сильно вплинуло на понад 5000 транскордонних робітників. Державні установи, зокрема Міністерство оборони, залишаються важливим економічним чинником у регіоні, формуючи до 47% його економіки — ситуація, аналогічна до тієї, що склалася в Сеуті. [51]

У 2015 році було створено Технологічний центр для підтримки розвитку компаній у сфері інформаційно-комунікаційних технологій. За даними Економічної та соціальної ради за 2019 рік, 46% одержувачів мінімальних доходів у Мелільї є іноземцями — найвищий показник після Ла-Ріохи. Рівень безробіття в регіоні становив 20,2% у 2021 році, що є третім показником у країні після Андалусії та Сеути.[39]

Обидва міста функціонують як портові й транзитні центри, розташовані на північному узбережжі Африки, і є ключовими пунктами іспанської присутності на континенті. У 2023 році ВВП Сеути становив 1,889 мільярда євро, а ВВП на душу населення — 22 751 євро. У Мелільї відповідні показники склали 1,750 мільярда євро та 20 479 євро на душу населення. Обидва міста стикаються з високим рівнем безробіття, який перевищує 20% (у Сеуті — 21,8%), що є одним із найвищих показників серед регіонів Іспанії.

У 2023 році загальна сума експорту з Сеути та Мелільї склала лише 41,9 мільйона євро — це найнижчий показник серед іспанських автономій. Основні товари, що експортуються, включають медикаменти у дозованій формі (2,15 млн євро), акумулятори (1,7 млн євро), фармацевтичні препарати з алкалоїдами (1,27 млн євро), телевізори (642 тис. євро) та металеві вироби (607 тис. євро). Натомість імпорт був набагато більшим і становив 403 мільйони євро. Серед головних товарів — транспортні засоби, нафтопродукти, дизельні вантажівки, легкові автомобілі та електромобілі.[53]

У 2025 році між Сеутою, Мелільєю та Марокко було відновлено офіційний транскордонний товарообіг після багаторічної перерви. Щодня дозволено проходження одного вантажного автомобіля в кожному напрямку. Іспанія постачає в Марокко електропобутову техніку, товари гігієни та електроніку, у той час як з Марокко імпортує сільськогосподарську продукцію, будівельні матеріали та товари повсякденного вжитку.[51]

Повітряне сполучення забезпечує аеропорт Мелільї, який обслуговує рейси до Малаги, Альмерії, Гранади, Барселони та Мадрида. Щодо морських перевезень, регулярні поромні курсують між Мелільєю та портами Малаги й Альмерії, а саме місто також має свій порт. Сухопутне сполучення здійснюється через кордон з Марокко. Найближчими марокканськими містами є Надор і Бені-Ензар.[51]

Повітряне сполучення Сеути забезпечується через гелікоптерний аеропорт, що з'єднує місто з Малагою та Альхесірасом. Основним способом пасажирських і вантажних перевезень залишаються морські перевезення: щодня курсують пороми між портом Сеути та портом Альхесіраса на півдні Іспанії, що забезпечує безперервне транспортне сполучення з Піренейським півостровом. Крім того, місто має власний сучасний порт, який обслуговує як пасажирські, так і вантажні судна. Сухопутне сполучення з Марокко здійснюється через прикордонний перехід у районі Ель-Тарахаль, а найближчим великим марокканським містом є Тетуан.[35]

Економічна діяльність на малих іспанських територіях, зокрема островах Алусемас (о. Де-Тьєрра, о. Де-Мар, Пеньон-де-Алусемас), Чафарінас (о. Ізабела II, о. Конгресо, о. Короля Френсіса), Перехіль та Пеньон-де-Велес-де-ла-Гомера — фактично відсутня в класичному розумінні. Їхня економіка не є самостійною одиницею і повністю залежить від іспанського уряду, оскільки ці території не мають постійного цивільного населення, а функціонують переважно як військово-стратегічні об'єкти. [53]

Головною особливістю цих територій є їхній винятковий статус: усі вказані острови управляються безпосередньо Міністерством оборони Іспанії. Тут розміщені невеликі військові гарнізони (у середньому від 20 до 60 осіб залежно від об'єкта), які відповідають за безпеку та символічну присутність Іспанії в регіоні. Таким чином, усі витрати, пов'язані з інфраструктурою, транспортуванням, логістикою, забезпеченням особового складу та утриманням об'єктів, фінансуються виключно з державного бюджету. Економічна активність зводиться до постачання продуктів, води, пального та базових ресурсів з материкової Іспанії або з міст Сеута та Мелілья.[53]

Жодних підприємств, торгівлі чи сфери послуг на цих територіях не існує. Будь-яка господарська діяльність є закритою й внутрішньою, з огляду

на військовий статус. Через свою географічну ізольованість, невеликі розміри (від 1 до 52 га) та правовий статус, ці території не залучають іноземних інвестицій, не мають туристичної інфраструктури та не беруть участі в економічному обміні з сусіднім Марокко. [53]

Суверенні території мають стратегічне положення між Європою та Африкою, унікальну багатокультурну атмосферу, багатий історичний спадок та привабливі природні ландшафти, що створює сприятливе середовище для розвитку різних видів туризму: історико-культурного, подієвого, транскордонного, морського та потенційно навіть науково-екологічного. У Сеуті туризм розвинений краще, ніж у Мелільї, насамперед завдяки активній інтеграції міста в систему морських сполучень із материковою Іспанією. Туристична інфраструктура охоплює готелі середнього рівня, ресторани, пляжі, водний комплекс Parque Marítimo del Mediterráneo та музеї. Однак, кількість відвідувачів у порівнянні з великими туристичними центрами Іспанії залишається обмеженою. Туристичний сезон нерівномірний, з піковими навантаженнями влітку, а зимовий період майже повністю орієнтований на місцевих жителів і короткотривалих відвідувачів. Проблемою залишається не надто високий середній рівень витрат на одного туриста.[43]

Мелілья має більш виражений культурно-освітній туризм, але її турпродукт залишається маловідомим для ширшої європейської аудиторії. Незважаючи на унікальність модерністської архітектури та археологічні пам'ятки, обмежена кількість авіарейсів, відсутність широкої реклами, а також складнощі з перетином кордону для марокканських туристів стримують зростання турпотoku. Водночас, програми розвитку міста на 2020–2030 роки включають чітко сформульовану туристичну стратегію з орієнтацією на тематичні маршрути, цифровізацію туризму та розвиток

культурних івентів. Менші суверенні території же не мають інфраструктури для прийому туристів. Їхній туристичний потенціал наразі не використовується, хоча теоретично в межах наукового або спеціалізованого туризму, зокрема географічного, екологічного чи військово-історичного, можна було б ініціювати обмежені експедиційні маршрути.[43]

Для стимулювання розвитку та популяризації туризму в автономному місті Мелілья, Туристична рада впровадила постанову, яка регулює спеціальні знижені туристичні пакети до цього регіону. Пакети передбачають знижки на авіа- або морські квитки в обидві сторони за умови, що вони включають проживання у період перебування в Мелільї. Туристи мають можливість обрати проживання в одному з варіантів для гостей або безпосередньо у місцевого жителя. При цьому тривалість перебування між датою відправлення та повернення не може перевищувати тридцяти днів. [40]

2.4. Політичні аспекти розвитку

Сеута функціонує як єдиний муніципалітет і водночас має статус автономного міста, що дає їй ширші повноваження у межах іспанської адміністративної системи. [Додаток В]

Формально місто не має офіційного внутрішнього адміністративного поділу, але для цілей урбаністики, статистики й соціального управління його територію умовно поділяють на низку мікрорайонів, або так званих *barrios* (районів, кварталів). Найбільш значущими серед них є *Centro* — центральна частина Сеути, де зосереджено адміністративні установи, історичні пам'ятки, банки, магазини та порт; *El Príncipe Alfonso* — густонаселений і соціально вразливий район з переважно мусульманським населенням, відомий проблемами інтеграції та безпеки; *Hadú* — житловий і комерційний район із соціальною інфраструктурою, включаючи школи, лікарні та спортивні комплекси; *Benzú* — прикордонне село на північному

заході Сеути, розташоване поблизу гір та марокканського кордону; а також інші мікрорайони, як-от Los Rosales, Zurrón, Miramar Alto, Loma Colmenar, El Sarchal та Recinto Sur.[33]

Управління містом здійснює муніципальна рада, яка одночасно виконує функції уряду автономного міста, а її очільник — президент Сеути — обирається громадянами під час місцевих виборів. Особливістю адміністративної системи є наявність центральних іспанських служб, таких як національна поліція, цивільна гвардія та прикордонна служба, що пов'язано із зовнішнім сухопутним кордоном Сеути з Марокко. Політичне керівництво міста здійснює мер-президент Хуан Хесус Вівас Лара, який обіймає цю посаду з 8 лютого 2001 року. Він є членом Народної партії Сеути.[33]

Основною політичною силою залишається Народна партія Сеути (Partido Popular de Ceuta, PP) з середини 1990х років, що є регіональним відгалуженням загальноіспанської консервативної Народної партії. Її ідеологія базується на іспанському націоналізмі, християнсько-демократичних і ліберально-економічних засадах. Партія підтримує інтеграцію Сеути до Іспанії, виступає за зміцнення безпеки, підтримку армії та обережну міграційну політику. [33]

На другому політичному фланзі знаходиться Соціалістична робітничка партія Іспанії – Сеута (Partido Socialista Obrero Español de Ceuta, PSOE), яка є регіональним представництвом головної лівоцентристської сили країни. Вона підтримує соціальну справедливість, права меншин, державне регулювання економіки та багатокультурну інтеграцію. У Сеуті соціалісти традиційно змагаються за голоси мусульманської громади.[33]

Особливу роль відіграє MDyC (Movimiento por la Dignidad y la Ciudadanía de Ceuta) — рух за гідність та громадянство Сеути. Це місцева,

лівоцентристська партія, яка переважно представляє інтереси мусульманського населення міста. Вона акцентує увагу на правах людини, соціальній політиці, боротьбі з дискримінацією та захисті релігійних меншин, зокрема мусульманських жінок і молоді.[33]

Інша місцева політична сила — Ceuta Ya! — прогресивна, інклюзивна партія, яка виступає за рівність, антирасизм, доступ до житла та медичних послуг. Вона з'явилася як альтернатива традиційним політичним партіям і робить наголос на антидискримінаційній політиці й солідарності між громадами. [33]

На правому фланзі діє VOX Ceuta, місцева гілка загальноіспанської ультраправої партії VOX. Її ідеологія поєднує іспанський націоналізм, антиміграційну політику, жорстку безпекову риторичку та євроскептицизм. У Сеуті партія виступає за посилення контролю над кордоном, обмеження ісламського впливу та захист "іспанської ідентичності".[33]

Мелілья - анклав Іспанії, поруч із Сеутою, має особливий статус, адже адміністративно він не є частиною жодної провінції чи автономної спільноти Іспанії, а напряду підпорядковується центральному уряду Іспанії. Тобто, це така собі маленька автономна одиниця з власним самоврядуванням, але без статусу повноцінної автономної спільноти.[Додаток Г]

Адміністративно Мелілья поділяється на кілька районів, хоча ця структура не є надто формалізованою, як у великих містах. Основними районами є Центр, Північ, Південь, Захід і Схід, кожен з яких має свої унікальні соціально-економічні особливості та історію розвитку. Ці райони виконують функції адміністративних підрозділів для місцевого управління, планування розвитку і надання послуг населенню.[34]

Водночас у Мелільї є міська рада (Ayuntamiento de Melilla), яка є виконавчим і законодавчим органом влади на місці. Міський голова очолює

цей орган і відповідає за управління усіма адміністративними процесами. Станом на 2025 рік мером (Президентом Ради) Мелільї є Хуан Хосе Імброда Ортіз, який обіймає цю посаду з 7 липня 2023 року.[34]

Найвпливовішою партією традиційно є Народна партія (Partido Popular, PP) — консервативна, проєвропейська сила з центристсько-правим ухилом. Вона підтримує жорстку позицію щодо безпеки, контроль міграції (через статус анклаву біля Африки) і розвиток інфраструктури, водночас акцентуючи увагу на економічній стабільності та підтримці місцевого бізнесу. Народна партія є традиційним лідером у Мелільї і часто формує уряд автономії.[34]

Її головний опонент — Іспанська соціалістична робітничка партія (PSOE) — лівоцентристська сила, яка акцентує увагу на соціальній справедливості, розширенні соціальних програм, підтримці прав трудящих і інтеграції мігрантів. PSOE в Мелільї представляє голос тих, хто хоче більшої солідарності і державної підтримки у сферах охорони здоров'я та освіти.[34]

Ще одна помітна політична сила — Партія громадян (Ciudadanos, Cs), яка позиціонує себе як ліберально-центристська, виступає за прозорість влади, боротьбу з корупцією і модернізацію адміністративних процесів. [34]

В останні роки зростає підтримка невеликих локальних партій і рухів, які піднімають питання ідентичності Мелільї, її культурної багатокультурності і стратегічного розвитку як порту і анклаву. Серед них можна виділити різні громадянські ініціативи, які акцентують увагу на екології, правах молоді та культурній інтеграції. [34]

Адміністративно Алусемас, Чафарінас та Пеньон-де-Велес-де-ла-Гомера підпорядковуються муніципалітету Сеути. А от Перехіль - окремий “мікрופןьйон”, який не підпорядковується жодній з

іспанських автономних одиниць, а перебуває під прямим контролем держави. Це фактично нейтральна територія, що контролюється безпосередньо центральним урядом Іспанії. Вони контролюються іспанським Міністерством оборони і Міністерством внутрішніх справ. Тут немає місцевого самоврядування, бо цивільного населення практично немає. Політика цих територій — це переважно військова і стратегічна діяльність: забезпечення безпеки морських кордонів, боротьба з нелегальною міграцією і контрабандою, охорона природних ресурсів і біорізноманіття. [34]

Висновки до Розділу 2.

Підсумовуючи комплексну характеристику розвитку суверенних територій Іспанії в Африці визначено, що:

Скелясті ландшафти, середземноморський клімат і обмежена флора на островах потребують спеціальних заходів для збереження природи. Основною проблемою є забруднення довкілля, зокрема від промислових викидів та транспорту, що негативно впливає на здоров'я людей і екосистему. Однак регіон активно впроваджує сталий розвиток через зелену інфраструктуру та електричний транспорт. Також людська діяльність ставить під загрозу біорізноманіття, зокрема через будівництво та військові навчання.

Мелілья та Сеута мають схожі демографічні характеристики, зокрема високу щільність населення та омолоджувальні статеві-вікові піраміди. Мелілья вирізняється значною часткою іммігрантів, здебільшого з Марокко, що створює соціальні та економічні проблеми, включаючи навантаження на систему охорони здоров'я. Водночас обидва міста мають багатокультурне населення з різними релігійними та мовними групами. Система освіти та охорони здоров'я в обох містах стикається з проблемами перенаселеності та дефіциту ресурсів, зокрема через імміграційні потоки. Важливим питанням

залишаються міграційні процеси, які активно впливають на соціальну та політичну ситуацію в регіоні.

Економіки Сеути та Мелільї значною мірою залежать від державного сектора, сфери послуг та транскордонної торгівлі. Завдяки особливому фіскальному статусу, вони мають знижені податки, що стимулює бізнес, хоча розвиток інших секторів, таких як сільське господарство і промисловість, обмежений географічними та ресурсними факторами. Високий рівень безробіття, низький рівень експорту і залежність від Марокко в економічних питаннях залишаються суттєвими проблемами. Туризм, хоча й має потенціал, залишається малорозвиненим через обмежену інфраструктуру та труднощі з доступом для міжнародних туристів.

Сеута і Мелілья мають специфічні політичні структури: Сеута — автономне місто з власним урядом, де домінує Народна партія, а Мелілья — анклав з підпорядкуванням центральному уряду, з фокусом на безпеці та економічній стабільності. Обидва міста мають багатопартійні системи з важливими питаннями інтеграції мігрантів і соціальної політики. Території, як Алусемас та Перехіль, підпорядковуються безпосередньо Іспанії і служать військовими та стратегічними зонами.

РОЗДІЛ 3. ФЕНОМЕН СУВЕРЕННИХ ТЕРИТОРІЙ ІСПАНІЇ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКО-АФРИКАНСЬКИХ ВІДНОСИН

3.1. Особливості в Європейському контексті

Суверенні території Іспанії є унікальними утвореннями в контексті Європейського Союзу, оскільки вони є єдиними європейськими територіями, що мають сухопутний кордон з африканським континентом. Їхнє існування та політико-географічний статус вирізняють їх на тлі інших європейських територій і надають їм стратегічної ваги.

По-перше, ці території є зовнішніми кордонами Шенгенської зони, що означає особливу концентрацію уваги Європейського Союзу до питань охорони кордону, міграційної політики та безпеки. Через свою близькість до Північної Африки (особливо Марокко), Сеута та Мелілья виступають «передовою лінією» в міграційній політиці ЄС. Саме тому вони отримують фінансову й технічну підтримку від Frontex — агентства ЄС з охорони зовнішніх кордонів. [14]

По-друге, у цих територій — особливий правовий і економічний статус у структурі ЄС. Хоча Сеута і Мелілья офіційно є частиною Європейського Союзу, вони не входять до митного союзу ЄС і не застосовують ПДВ(VAT), а замість нього — місцеві податки. Скельні острови без постійного населення не мають власного представництва в інституціях ЄС, проте Іспанія вважає їх частиною своєї територіальної цілісності.[11]

По-третє, ці анклави мають геополітичне значення в європейській стратегії щодо Африки, особливо в умовах зміни глобальних безпекових викликів, зростання нестабільності в регіоні Сахелю, а також поширення терористичних загроз. Через це ЄС — хоча і не має прямої адміністративної

ролі — розглядає ці території як частину свого стратегічного простору впливу.[11]

Особливої уваги вимагають питання контрабанди, торгівлі людьми та боротьбі з міжнародною злочинністю. Також слід врахувати, що в межах ЄС періодично виникають дискусії щодо статусу цих територій. Деякі країни — зокрема Франція та Бельгія — офіційно підтримують іспанський суверенітет над ними, однак з боку Марокко триває дипломатичний тиск із закликами до "деокупації", що створює потенційну напругу між Північчю і Півднем Європи у контексті співпраці з Північною Африкою. Унікальність суверенних територій Іспанії також проявляється в тому, що вони є своєрідним містком між Європою та Африкою, як у фізичному, так і в культурному значенні. У Сеуті та Мелільї живе багато громадян, які є мусульманами або берберами.

Варто детальніше розглянути тему імміграції, оскільки території Сеути та Мелільї, які слугують єдиними сухопутними переходами між Африкою та Європою, давно стали важливим транзитним маршрутом для людей, які тікають від насильства та бідності, шукаючи притулок у країнах Європейського Союзу. Протягом останнього десятиліття кількість незаконних перетинів через Західне Середземномор'я відчутно зросла. Водночас як Frontex, так і уряд Іспанії одноставно зазначили зниження таких випадків у 2022 році, констатуючи зменшення незаконних перетинів кордонів на 23%. Чинівники в Мадриді похвалили Марокко за його "всебічний та ефективний підхід до міграції", що відображає покращення дипломатичних відносин між цими країнами.[14]

Однак, ці - на перший погляд - позитивні зрушення мають і тривожну сторону. Смертність серед мігрантів та кількість тюремних вироків у Марокко суттєво зросли. 24 червня 2022 року, за даними правозахисних

організацій, понад 23 людини загинули внаслідок надмірного застосування сили, а 470 особам було відмовлено у доступі до кордону без урахування їхніх національних і міжнародних прав. Того ж дня 18 осіб отримали трирічні тюремні терміни без можливості умовного звільнення. Після цієї трагедії десяткам людей було присуджено суворі тюремні вироки за незаконне проникнення до Марокко. У жовтні того ж року марокканська поліція затримала ще 25 людей під час їхніх спроб перетину кордону.[8]

Такі дії марокканської та іспанської влади порушують ключові положення міжнародного права, зокрема право на життя та свободу, гарантовані Загальною декларацією прав людини, Європейською конвенцією з прав людини та Африканською хартією прав людини й народів. Дії, спрямовані на обмеження доступу до притулку, також суперечать зобов'язанням, закріпленим у Конвенції про статус біженців 1951 року. Марокканська асоціація з прав людини зазначає, що збільшення кількості жертв і тюремних вироків безпосередньо пов'язане з відновленням активної співпраці між Мадридом та Рабатом, що супроводжується впровадженням нового підходу до міграції, який іменується "успішним та ефективним". [8]

Програма «Середземноморського партнерства» — це один із напрямків ENP, який акцентує увагу на політичному діалозі, економічній співпраці та управлінні міграцією між Європою та Північною Африкою. Географічне розташування Сеути і Мелільї — на самому “перехресті” між Середземним морем і Атлантичним океаном, поруч із вузькою Гібралтарською протокою — робить ці території надзвичайно важливими для контролю морських шляхів. [10]

Гібралтарська протока — це головний вхід і вихід із Середземного моря, по якому проходить близько 100 тисяч суден щороку, серед яких більшість — танкери з нафтою та газом, військові кораблі, а також торгові

судна. Контроль за цими водними артеріями має величезне значення для ЄС, адже через Гібралтарську протоку транспортуються близько 15% імпорту нафти до Європи та великий обсяг природного газу, а також інші стратегічні ресурси. Будь-які перебої або загрози на цих маршрутах можуть спричинити енергетичну кризу або проблеми з безпекою.[10]

Саме тому Сеута і Мелілья, разом з суверенними островами та скелями поруч, перетворюються на своєрідні “наглядачі” цих водних шляхів. Тут розташовані військові бази, спостережні пункти і прикордонні служби з сучасним обладнанням: радарні системи, дрони, а також інтегровані системи зв’язку з центрами управління Європейського Союзу і НАТО. Це дозволяє оперативно відслідковувати всі рухи суден, а також реагувати на потенційні загрози — від нелегальної міграції і контрабанди до піратства і військових провокацій.[10]

Ще один важливий аспект — це співпраця із НАТО, до якого входить Іспанія. Військово-морські сили альянсу використовують території Сеути і Мелільї для розміщення техніки, базування патрульних суден і швидкого реагування у Середземному морі. Особливо це актуально з урахуванням нестабільності у регіоні — конфліктів у Лівії, тиску з боку Росії і Китаю, а також загроз тероризму.[10]

Крім того, через ці території проходять і дипломатичні, і економічні потоки між ЄС і країнами Північної Африки. В рамках ENP і «Середземноморського партнерства» реалізуються проекти розвитку інфраструктури, екологічної безпеки, боротьби з кліматичними змінами, які починаються саме з цих регіонів. Програми підтримують модернізацію портів, розвиток морської безпеки, а також просування прав людини і демократичних інститутів.[10]

Через порти та митні пункти Сеути і Мелільї здійснюється значна частина офіційного і неофіційного руху товарів, які постачаються з Африки до ЄС. По-перше, це сільськогосподарська продукція. Країни Північної Африки — Марокко, Алжир, Туніс — є великими виробниками цитрусових (апельсини, лимони, мандарини), оливков, овочів і фруктів, які експортуються до Європи. Через Мелілью й Сеуту ці продукти швидко потрапляють на європейські ринки, особливо в Іспанію, Францію, Італію та Німеччину. Щороку через порти Мелільї експортується понад 200 тис. тонн цитрусових.[38]

По-друге, через ці території проходить текстильна продукція та товари легкої промисловості, які виробляються в Африці на основі дешевої робочої сили та які імпортуються в Європу для подальшої переробки або безпосереднього продажу.[38]

Третім важливим напрямком є мінерали та корисні копалини. Африка багата на фосфати (особливо Марокко — світовий лідер у їх видобутку), кольорові метали та інші сировинні ресурси. Через порти в Мелільї і Сеуті, а також морським шляхом у Середземному морі, значна частина цих ресурсів постачається до промислових центрів ЄС.[10]

Четвертим напрямком є енергетичні ресурси — газ і нафта. Хоча головні трубопроводи проходять іншими маршрутами (наприклад, через Італію або Іспанію материкову), території біля Африки слугують важливими транзитними точками для морських перевезень зрідженого природного газу (LNG) та нафти, особливо через Гібралтарську протоку.[10]

Окрім офіційних товарів, через Сеуту і Мелілью активний рух і нелегальних товарів — контрабанда тютюну, наркотиків, зброї.

3.2. Роль суверенних територій Іспанії в розвитку країн Африки

В рамках Європейської політики сусідства (ENP), що стартувала у 2004 році, та «Середземноморського партнерства», що є її підпрограмою, ЄС спрямовує значні фінансові та технічні ресурси на покращення інфраструктури в прикордонних районах, включаючи Сеуту і Мелілью. Мета — створити умови для ефективної торгівлі, розвитку транспорту, енергетики, а також підвищити екологічну стійкість і якість життя населення. Один із ключових напрямків — модернізація портових комплексів. Порти Сеути і Мелільї мають стратегічне значення, адже через них щорічно проходить величезний вантажообіг, включно з товарами з Марокко, Алжиру, Тунісу та інших африканських країн, які експортуються на європейські ринки. З 2010-х років тут реалізовані проєкти з розширення причалів, покращення систем логістики і впровадження цифрових технологій для контролю і обробки вантажів. Завдяки цим інвестиціям порти стали більш пропускними і безпечними, що дозволяє швидше обробляти вантажі, знижувати час стоянки суден і мінімізувати ризики затримок. Це позитивно впливає на конкурентоспроможність африканських товарів, які завдяки поліпшеній логістиці можуть швидше і дешевше потрапляти на ринки ЄС.[38]

Крім того, кошти ЄС спрямовуються на розвиток транспортної інфраструктури, що з'єднує порти з внутрішніми районами, включно з автошляхами, залізницями і аеропортами. Енергетика — ще одна важлива сфера. Проєкти з підвищення енергоефективності, впровадження відновлюваних джерел енергії (сонячні, вітрові установки) підтримуються на суверенних територіях, що також має позитивний ефект на навколишні африканські регіони, де такі технології починають впроваджуватися. Це допомагає знизити залежність від викопного палива і створює умови для сталого розвитку.[24]

Окремо виділяються програми у сфері охорони довкілля. З огляду на екологічні виклики регіону — виснаження водних ресурсів, забруднення і зміни клімату — ЄС інвестує у проекти з управління водними ресурсами, збереження біорізноманіття і контролю забруднень. Ці зусилля підтримують сусідні африканські країни, де проблеми з водою і екологією стоять особливо гостро.

Важливою складовою є і сфера освіти та професійної підготовки. Через спільні програми, стипендії, обміни та тренінги молодь з африканських країн отримує можливість підвищити кваліфікацію, освоїти нові технології і знання, які вони потім використовують для розвитку своїх регіонів. Це безпосередньо пов'язано з розвитком людського капіталу, що є ключовим фактором економічного зростання. Реальні приклади проєктів — це модернізація порту Мелільї у 2017–2022 роках, де за допомогою фондів ЄС було збільшено пропускну здатність терміналів на 30%, а також впроваджено нові системи цифрового контролю вантажів. У Сеуті у 2019 році стартував проєкт з розвитку відновлюваної енергетики, який дозволив знизити викиди CO₂ на 15% за два роки.[24]

Сеута та Мелілья часто називаються "вікнами в Європу" для тисяч африканських громадян, особливо молоді, яка прагне якісної освіти, мовної підготовки та міжкультурної взаємодії. На території анклавів діють як католицькі школи, що фінансуються державою, так і ісламські культурні центри, курси Корану, приватні мусульманські школи. Також активно функціонують мовні центри (зокрема Інститути Сервантеса) та освітні проєкти, які пропонують курси іспанської, французької та англійської мов для молоді з обох боків кордону. У рамках ініціатив ЄС, Іспанії та локальних НУО регулярно організуються освітні та молодіжні обміни, що охоплюють учнів і студентів з марокканських прикордонних регіонів (наприклад,

програма “Erasmus+ Enfrentando Fronteras” з 2020 року сприяє інклюзивному діалогу між учнями з Тетуану та Сеути). [19]

Такі ініціативи формують своєрідний простір толерантності й спільного громадянського досвіду. Культурні фестивалі, спільні святкування (наприклад, мусульманського Рамадану та католицького Різдва) відбуваються у відкритому міжетнічному форматі. За даними щорічного соціологічного дослідження Centro de Investigaciones Sociológicas (CIS), понад 68% молоді в Сеуті вважає себе частиною "двох світів" — іспанського та марокканського.[8]

Ці анклавні також підтримують процес часткової європеїзації марокканського населення, зокрема шляхом доступу до європейських стандартів освіти, медіа та управління. Багато молодих марокканців з прикордонних провінцій Надор, Тетуан, Уджда прагнуть вивчити іспанську мову, отримати освіту в Сеуті чи Мелільї, або хоча б працювати у сфері обслуговування, щоб отримати досвід європейської культури. За офіційною статистикою, щороку понад 6 000 марокканських учнів беруть участь у програмах навчання або позашкільної освіти, що реалізуються на території анклавів.[8]

Через порти Сеути та Мелільї на територію Марокко надходить широкий спектр продукції: продукти харчування (крупя, консерви, молочна продукція), медикаменти, побутова техніка, комп'ютери, будівельні матеріали (цемент, плитка, фарби, фурнітура). За оцінками Іспанського інституту зовнішньої торгівлі (ICEX)[42], цей товаропотік становить суттєвий обсяг торгівлі — до одного мільярда євро на рік, хоча значна частина операцій має неформальний або навіть напівлегальний характер. З іншого боку, ці анклавні забезпечують вихід для африканських виробників на європейські ринки. Насамперед ідеться про сільськогосподарську продукцію — цитрусові

(апельсини, мандарини), овочі (помідори, перець, кабачки), а також морепродукти, зокрема рибу та кальмарів. Додатково через Сеуту й Мелілью до Іспанії та інших країн Європи потрапляють ремісничі вироби — шкіряні сумки, кераміка, ткані килими, які користуються попитом серед туристів і у спеціалізованих магазинах.[38]

Такий обмін товарами створює сприятливі умови для активізації малого та середнього підприємництва у прикордонних регіонах Марокко, зокрема у провінціях Надор (що межує з Мелільєю) та Тетуан (поблизу Сеути). Місцеві підприємці використовують анклав як логістичні центри, що дозволяє мінімізувати витрати, уникати складних митних процедур та отримувати прибуток у прикордонній торгівлі.[38]

В межах Європейської політики сусідства (European Neighbourhood Policy, ENP)[9]та Союзу за Середземномор'я (Union for the Mediterranean, UfM)[10]Сеута і Мелілья виступають своєрідними лабораторіями для пілотних проектів, які спрямовані на розвиток ключових сфер, необхідних для сталого розвитку регіону.

Одним із пріоритетних напрямів є проекти з адаптації до змін клімату. Регіон Північної Африки, через своє географічне положення та кліматичні особливості, перебуває під серйозною загрозою посилення посух, деградації земель і нестачі водних ресурсів. Саме тому в Сеуті і Мелільї реалізуються ініціативи, що сприяють впровадженню ефективних технологій збереження води, розвитку відновлювальної енергетики (особливо сонячної), а також навчальних програм, які підвищують обізнаність місцевого населення про кліматичні виклики. Ці заходи мають не лише локальний, а й регіональний характер, оскільки накопичені знання та технології передаються та адаптуються у прилеглих регіонах Марокко, Алжиру і Тунісу.[8]

Ще одним важливим напрямом є цифровізація, що охоплює розбудову телекомунікаційної інфраструктури, розвиток електронного уряду та підвищення цифрової грамотності серед молоді. Суверенні території слугують моделлю для пілотних проектів із впровадження цифрових сервісів, що полегшують доступ до адміністративних послуг, освіти, охорони здоров'я та бізнесу.[9]Такий досвід згодом поширюється на сусідні африканські регіони, сприяючи їхній цифровій трансформації і, як наслідок, підвищенню конкурентоспроможності. У сфері соціального підприємництва реалізуються проекти, які спрямовані на підтримку молоді, жінок та вразливих груп населення, забезпечуючи їх навичками ведення бізнесу, мікрофінансуванням та консультативною підтримкою. Це сприяє створенню робочих місць і зниженню рівня бідності, що є одним із ключових викликів для країн Північної Африки. Ініціативи, що стартують у Сеуті та Мелільї, часто фінансуються європейськими фондами і відбуваються у партнерстві з місцевими неурядовими організаціями, що підвищує їхню ефективність та адаптивність до конкретних соціокультурних умов.[9]Освіта також є важливим компонентом інтеграційних процесів. У цих територіях діють багатокультурні навчальні заклади, які пропонують курси як іспанською, так і арабською мовами, підтримуючи двомовність і міжкультурний діалог. Обмінні програми з європейськими університетами дають змогу молоді з Північної Африки здобувати якісну освіту, що сприяє формуванню нового покоління фахівців з поглибленими знаннями європейських стандартів і цінностей. Такий освітній обмін є важливим інструментом для зменшення культурних бар'єрів та формування простору толерантності і співпраці.

Висновки до Розділу 3.

Сеута і Мелілья є ключовими для Європейського Союзу завдяки їхньому стратегічному розташуванню на кордоні між Європою та Африкою.

Вони виступають зовнішньою лінією Шенгенської зони, що вимагає особливої уваги до міграції, безпеки та контролю кордонів. Хоча ці території є частиною ЄС, вони мають окремий економічний статус, зокрема, не застосовують ПДВ та мають місцеві податки. Їхнє географічне розташування важливе для контролю за Гібралтарською протокою та морськими шляхами, що робить їх важливими для європейської безпеки та енергетичних поставок. Території також мають значення для боротьби з контрабандою та міжнародною злочинністю, але питання міграції і порушення прав людини, зокрема через співпрацю з Марокко, залишаються важливими викликами для Іспанії та ЄС.

Сеута і Мелілья відіграють важливу роль у розвитку країн Північної Африки, виступаючи стратегічними торговими та транспортними вузлами, що полегшують вихід африканських товарів на європейські ринки. Завдяки підтримці ЄС тут активно розвивається інфраструктура, відновлювана енергетика та цифрові технології, що сприяє сталому розвитку і підвищенню конкурентоспроможності регіону. Освітні та культурні програми стимулюють міжкультурний діалог і розвиток людського капіталу, а проекти з підтримки малого бізнесу допомагають зменшити бідність. Загалом, ці анклавні території слугують своєрідною платформою для європейських ініціатив, що сприяють інтеграції Північної Африки з Європою та розвитку прикордонних територій.

ВИСНОВОК

Сеута та Мелілья, як суверенні території Іспанії на африканському континенті, мають ключове значення для економічного розвитку Північної Африки. Завдяки своєму стратегічному розташуванню, вони функціонують як основні торгові порти, через які проходить значний вантажообіг, зокрема товари з Марокко, Алжиру, Тунісу та інших африканських країн. Порти цих анклавів забезпечують вихід африканських товарів на європейські ринки, що включає не тільки сільськогосподарську продукцію, але й ремісничі вироби, медикаменти та техніку. У результаті, суверенні території не лише сприяють розвитку прикордонної торгівлі, але й активно стимулюють зростання малого та середнього підприємництва в Марокко, що має важливе значення для стабільності економічного клімату в Північній Африці.

Завдяки програмам ЄС і внутрішнім ініціативам, в Сеуті і Мелільї активно модернізується транспортна та логістична інфраструктура. Важливими проектами є розширення портів, оновлення автошляхів, залізниць і аеропортів, що сприяє покращенню зв'язків між Європою та Африкою. Модернізація портових комплексів з впровадженням новітніх логістичних технологій, включаючи цифрові системи контролю, дозволяє значно скоротити час обробки вантажів та знизити затримки. Це, в свою чергу, полегшує експорт африканських товарів до ЄС, що має важливе значення для покращення економічних відносин між двома континентами. Розширення транспортної мережі також дає змогу знизити витрати на доставку товарів і підвищити конкурентоспроможність африканської продукції.

Важливим аспектом розвитку суверенних територій є проекти з енергетичної ефективності та впровадження відновлюваних джерел енергії. Зокрема, Сеута та Мелілья активно впроваджують сонячні та вітрові установки, що допомагає знизити залежність від викопного палива та

забезпечує сталий розвиток регіону. Це не лише покращує енергетичну безпеку територій, але й створює умови для підвищення екологічної стійкості в сусідніх африканських регіонах, де відновлювальні джерела енергії стають все більш актуальними. Водночас, екологічні проекти, спрямовані на збереження водних ресурсів, біорізноманіття та боротьбу із забрудненням, є важливими для збереження природних ресурсів і покращення якості життя в прикордонних регіонах. Впровадження таких технологій допомагає вирішувати екологічні проблеми, з якими стикаються як Іспанія, так і країни Північної Африки.

Сеута і Мелілья стали важливими осередками міжкультурного діалогу і співпраці завдяки розвитку освітніх ініціатив та програм обміну. Програми, такі як Erasmus+, створюють умови для молоді з Марокко та інших африканських країн отримувати освіту в Іспанії, що значно покращує рівень кваліфікації та надає молодим людям з Африки доступ до європейських стандартів освіти та культури. Крім того, в цих анклавах активно діють мовні центри та культурні програми, що допомагають зняти культурні бар'єри та сприяють інтеграції студентів та молоді з обох боків кордону. Це не лише покращує рівень освіти, але й формує нове покоління молодих людей, які мають досвід міжкультурної взаємодії, що є важливим фактором для розвитку Північної Африки.

Європейська політика сусідства активно підтримує розвиток малого бізнесу і підприємництва через створення сприятливих умов для мікро-, малих та середніх підприємств в прикордонних регіонах. Програми мікрофінансування, навчання та консультаційна підтримка дають можливість місцевим підприємцям, особливо в прикордонних марокканських провінціях, мінімізувати витрати і уникати складних митних процедур. Це дозволяє

підприємствам з Північної Африки ефективно виходити на європейські ринки, що сприяє не тільки економічному зростанню регіону, але й підвищенню рівня життя місцевих мешканців.

Сеута і Мелілья також виступають пілотними територіями для впровадження ініціатив щодо адаптації до змін клімату та цифровізації. Проекти, спрямовані на збереження водних ресурсів, розвиток відновлювальних джерел енергії та покращення водозабезпечення, мають не тільки локальний, але й регіональний вплив, оскільки технології і знання, що накопичуються, передаються в сусідні африканські країни. Крім того, розвиток цифрових технологій і телекомунікаційної інфраструктури в Сеуті та Мелільї є прикладом для інших країн Північної Африки. Це включає розвиток електронного уряду, підвищення цифрової грамотності та доступ до адміністративних, освітніх та медичних послуг, що сприяє поліпшенню якості життя і економічного розвитку.

Важливою частиною діяльності суверенних територій є соціальні проекти, які підтримують молодь, жінок та інші вразливі групи населення. Це включає навчання підприємництву, мікрофінансування та підтримку соціальних підприємств, що сприяє створенню робочих місць і зниженню рівня бідності. Ці ініціативи мають важливе значення для соціальної стабільності в регіоні і є важливим інструментом у боротьбі з безробіттям і соціальною нерівністю.

ДЖЕРЕЛА

1. Шульга М. О. Політико-географічні аспекти сучасного функціонування заморських територій європейських держав. Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. Вип. 39, 2016

2. American Samoa. Office of Insular Affairs, U.S. Department of the Interior. URL: <https://www.doi.gov/oia/islands/american-samoa> (дата звернення: 09.06.2025)
3. Autonomous cities of Spain. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Autonomous_cities_of_Spain (дата звернення: 12.06.2025)
4. British Overseas Territories. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/British_Overseas_Territories (дата звернення: 12.06.2025).
5. Cabinda Province. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Cabinda_Province (дата звернення: 12.06.2025)
6. Ceuta. Wikipedia. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Ceuta> (дата звернення: 12.06.2025)
7. Ceuta and Melilla dispute. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Ceuta_and_Melilla_dispute (дата звернення: 12.06.2025)
8. Ceuta and Melilla: a “Comprehensive” Approach to Migration. GORSTRA Research Group. URL: <https://www.gorstra.com/africa-desk/ceuta-and-melilla> (дата звернення: 10.06.2025)
9. European Commission. European Neighbourhood Policy (ENP). URL: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/neighbourhood/european-neighbourhood-policy_en (дата звернення: 12.06.2025)
10. European External Action Service (EEAS). Southern Neighbourhood (2021): EU proposes new Agenda for the Mediterranean. URL:

- https://www.eeas.europa.eu/delegations/morocco/southern-neighbourhood-eu-proposes-new-agenda-mediterranean_en (дата звернення: 10.06.2025)
11. European Union Agency for Fundamental Rights. Fundamental rights at the EU's external borders. URL: <https://fra.europa.eu> (дата звернення: 09.06.2025)
 12. Falklands referendum: Voters choose to remain UK territory. BBC News, 11.03.2013. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-21750909> (дата звернення: 09.06.2025)
 13. Faroe Islands — The Unity of the Realm. The Prime Minister's Office (Denmark). URL: <https://english.stm.dk/the-prime-ministers-office/the-unity-of-the-realm/faroe-islands> (дата звернення: 09.06.2025)
 14. Frontex in Spain: Operational support and border protection. URL: <https://frontex.europa.eu> (дата звернення: 12.06.2025)
 15. Gibraltar. Wikipedia. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Gibraltar> (дата звернення: 12.06.2025)
 16. Greenland. Wikipedia. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Greenland> (дата звернення: 12.06.2025)
 17. House of Commons Library. The Overseas Territories: An Introduction and Relations with the UK. 2024. URL: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9706> (дата звернення: 09.06.2025)
 18. Madrid Accords. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Madrid_Accords (дата звернення: 12.06.2025)
 19. Melilla. Wikipedia. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Melilla> (дата звернення: 10.06.2025)

20. New Caledonia. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/New_Caledonia (дата звернення: 10.06.2025)
21. Overseas departments and regions of France. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Overseas_departments_and_regions_of_France (дата звернення: 10.06.2025)
22. Polisario Front. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Polisario_Front (дата звернення: 12.06.2025)
23. Political status of Western Sahara. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Political_status_of_Western_Sahara (дата звернення: 09.06.2025)
24. Red Eléctrica. Work begins on the Electrical Interconnection Project between the Spanish Mainland and Ceuta. Red Eléctrica Press Office. 11.06.2024. URL: <https://www.ree.es/en/press-office/news/press-release/2024/06/work-begins-on-electrical-interconnection-project-between-spanish-mainland-and-ceuta> (дата звернення: 10.06.2025)
25. South Sudan - 2005 CPA, Conflict, Independence | Britannica. Encyclopaedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/place/South-Sudan/The-2005-Comprehensive-Peace-Agreement> (дата звернення: 09.06.2025)
26. The Overseas Territories: An Introduction and Relations with the UK. House of Commons Library, 2024, PDF. URL: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9706> (Дата звернення: 09.06.2025)
27. The Prime Minister's Office (Denmark). Greenland — The Unity of the Realm. URL:

- <https://english.stm.dk/the-prime-ministers-office/the-unity-of-the-realm/greenland> (дата звернення: 09.06.2025)
28. United Nations General Assembly Resolution 1514 (XV) — Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples. URL: <https://undocs.org/A/RES/1514> (XV) (дата звернення: 12.06.2025)
29. Voters choose to remain UK territory. BBC News, 11.03.2013. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-21750909> (Дата звернення: 09.06.2025)
30. Western Sahara profile. BBC News. URL: <https://www.bbc.com/news/world-africa-14115273> (дата звернення: 09.06.2025)
31. Wikipedia contributors. Immigration to Ceuta. Wikipedia. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Ceuta#Immigration> (дата звернення: 09.06.2025)
32. Wikipedia contributors. Zanzibar. Wikipedia. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Zanzibar> (дата звернення: 09.06.2025)
33. Ayuntamiento de Ceuta. (2024). Información institucional y administrativa. URL: <https://www.ceuta.es> (дата звернення: 09.06.2025)
34. Ayuntamiento de Melilla. (2024). Información institucional y administrativa. URL: <https://www.melilla.es> (дата звернення: 09.06.2025)
35. Ceuta. Wikipedia. URL: <https://es.wikipedia.org/wiki/Ceuta> (дата звернення: 12.06.2025)
36. Ceuta y Melilla. Wikipedia. URL: https://es.wikipedia.org/wiki/Ceuta_y_Melilla (дата звернення: 12.06.2025)
37. Ciudades autónomas de Ceuta y Melilla. Gobierno de España. URL: <https://www.lamoncloa.gob.es/serviciosdeprensa/notasprensa/interior/Paginas/2018/130418ciudadesautonomas.aspx> (дата звернення: 10.06.2025)

- 38.El Faro de Ceuta. Ecología, economía y salud. URL: <https://elfarodeceuta.es/ecologia-economia-salud/> (дата звернення: 09.06.2025)
- 39.Estadísticas de comercio exterior por comunidades autónomas. Año 2023. URL: <https://comercio.gob.es> (дата звернення: 09.06.2025)
- 40.Gobierno de Melilla. (2023). Normativa sobre paquetes turísticos y descuentos especiales. Melilla Turismo. URL: <https://www.melillaturismo.es> (дата звернення: 09.06.2025)
- 41.González García, I. Los territorios españoles en el norte de África: historia y presente de una anomalía geopolítica. Madrid: Instituto Universitario Gutiérrez Mellado – UNED, 2006. 248 с.
- 42.ICEX España Exportación e Inversiones. (n.d.). Servicios en Ceuta. URL: <https://www.icex.es/es/quienes-somos/donde-estamos/red-territorial-de-comercio/ceuta/servicios> (дата звернення: 12.06.2025)
- 43.Instituto de Turismo de España. (2023). Turismo en Ceuta y Melilla: informes y análisis. URL: <https://www.tourspain.es> (дата звернення: 09.06.2025)
- 44.Instituto Geográfico Nacional. Información geográfica de Ceuta y Melilla. URL: <https://www.ign.es> (дата звернення: 09.06.2025)
- 45.Instituto Nacional de Estadística (INE). Datos demográficos de Melilla 2024. URL: <https://www.ine.es> (дата звернення: 09.06.2025)
- 46.Instituto Nacional de Estadística (INE). Datos de inmigración en Melilla, 2021. URL: <https://www.ine.es/> (дата звернення: 09.06.2025)
- 47.Instituto Nacional de Estadística (INE). Datos lingüísticos y demográficos de Melilla. URL: <https://www.ine.es/> (дата звернення: 09.06.2025)

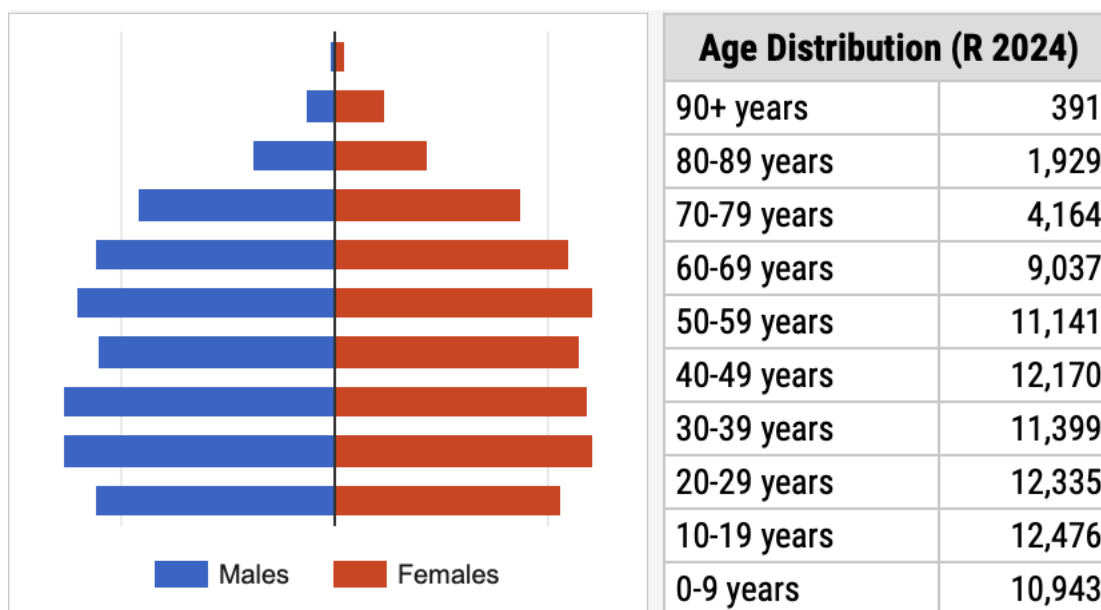
48. Instituto Nacional de Estadística (INE). Población activa y tasas de paro por comunidades y ciudades autónomas. URL: <https://www.ine.es> (дата звернення: 09.06.2025)
49. Instituto Nacional de Estadística (INE). Población de Melilla y Ceuta, 2024. URL: <https://www.ine.es/> (дата звернення: 09.06.2025)
50. Madrid Accords. Wikipedia. URL: https://es.wikipedia.org/wiki/Acuerdos_de_Madrid (якщо потрібне іспанською, бо в твоєму списку було англ., але ось варіант)
51. Melilla – Economía. Wikipedia (español). URL: <https://es.wikipedia.org/wiki/Melilla#Econom%C3%ADa> (дата звернення: 12.06.2025)
52. Ministerio de Asuntos Exteriores, Unión Europea y Cooperación. (2021). Territorios españoles en el norte de África. Gobierno de España. URL: <https://www.exteriores.gob.es> (дата звернення: 09.06.2025)
53. Ministerio de Defensa de España. Presencia militar en territorios no peninsulares. URL: <https://www.defensa.gob.es> (дата звернення: 09.06.2025)
54. Plan Estratégico Melilla. Información socioeconómica. URL: https://www.planestrategicomelilla.net/f18_07.htm (дата звернення: 09.06.2025)
55. Outre-mer – France et ses territoires d’outre-mer. France Diplomatie – Ministère de l’Europe et des Affaires étrangères. URL: <https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/dossiers-pays/france/decouvrir-la-france/outre-mer/> (Дата звернення: 09.06.2025)
56. Insular area. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Insular_area (Дата звернення: 12.06.2025).

ДОДАТКИ

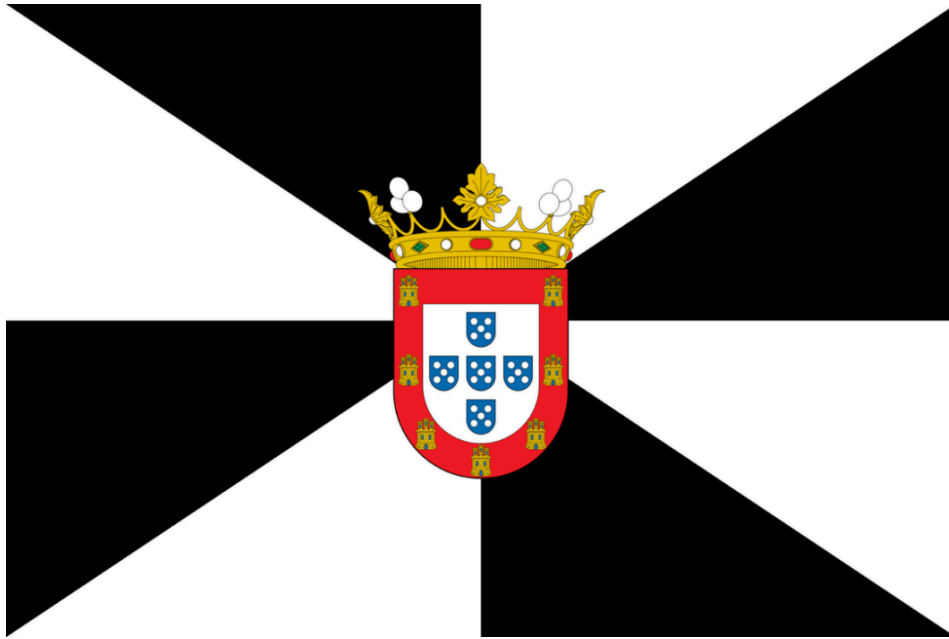
Додаток А. Картохема розташування суверенних територій Іспанії на карті

Додаток Б. Стативно-вікова піраміда населення в Мелільї

Додаток В. Прапор Сеути

Додаток Г. Прапор Мелілы

